

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 25.

У НОВОМ САДУ, 21. ЈУНА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ПРЕД ЗОРУ.

Певајте песмице громке, презрите немир и бриге,
Весео нек је, ком се младости смеши цвет,
Јер шта ће бол и јади и на што ономе књиге,
Ког жива жеља мори, да љуби цео свет?!
Нек душом свети пламен суне,
Кад чујеш громке звуке,
Пехари сјајни нек се пуру
Па пружи обе руке,
Лати се светле чаше:
Да живи младост ведра, у здравље дружбе наше!
То није небесно сунце, то исток од миља руди,
У росном крилу ноћи још спава бели дан,
Он у сну слуша звуке, песма му диже груди
И осмехне се кадкад, ал тврдо спава сан.
Звезде га свирком успављују,
Исток му баца руке,
На нас тихо намигују,
Да можеш пити дуже —
С тога искапи вино:
Да живе звездице верне, у здравље дакле њино!

Ох, таје брзо младост, пролећу крилати часи,
Премине тренут слатки, што нам га даје Бог,
Туга нам румен брише, небесни пламен гаси
И пухор остане само на место пламена тог.
Рано нам росни цветак свене,
Прецикне врело сласти,
Олуја духне, гром се крене,
Освета бурних страсти —
Ал на што мисли ове?
Та ноћ нам сласти нуди, вино нас к себи зове.
С висина бледих само сањиви месец гледи,
Худа му светлост једва пробија сури мрак,
Он мрзи весеље наше, због песме наше бледи,
Пакошћу самом дише и чека сунчев зрак.
Потајно нама замке ствара,
Освету страшну спрема,
С јарким се сунцем договара —
Ал у нас страха нема.
Нек спрема, шта то мари!
Искапи и ту чашу — нек живи филистар стари!

А зора када нам цикне, ноћ почне да се губи
И исток свргне ризу, робовства црног знак,
Зефири нека нас неже, сувашице нек нас љуби,
Ти исправи се гада, као прави, уредан ђак.
Нестаће дотле већ и вина,
Минуће наша слава,
Освета грозна биће њина,
Што ће нам брујати глава —
Ал ни, док сунце сине:
Освета њина је блага — у здравље освете њине!

7. јуни 1892.

Ленскић.

НОВИ СВИЈЕТ У СТАРОМ РОЗОПЕКУ.

Прича Сима Матавуља.

IV.

Бјеше дат Устав пространој Њесарији, те се усталасаше сви народи и „запљескаше рукама“ од радости, али ти таласи не запљуснуше Розопек, нити до њега доприје шум тога пљескања.

У Розопеку се мало и говорило о томе догађају. Старији и ученији објаснише млађима, да је то један нови начин, по коме ће се бирати људи, који ће градити законе. И Розопек ће бирати човјека, који ће ићи с осталијема у Беч, да гради законе. А мари њеко, хоће ли тај посао вршити они што су и досад, или њеки други! А кад се већ мора бирати човјек, изабраће се шјор претур (судија), а да ко други!...

Дакле не би Устав вијесник каквијех промјена у Розопеку. Он се, као што се сјећате, појавио у јесен у цијелој Њесарији, а онај други, што навијести наступаше новог времена у Розопеку, дође с прољећа.

Једнога прољетњег јутра, прве уставне године, урани пред розопечку „Аустрију“ њеки чудни странац. Замислите Бахуса у ношњи деветнаестог вијека! Право Бахусово угојено и весело лице, а према лицу и сви остали дјелови тијела. Могао је имати до четрдесет и пет година. Одјевен је био новим хаљинама, пенељасте боје; на глави је имао при, мек шешир, големога обода. Судаћи по његову великом златном прстелу на кажиресту и по златној верижници, која му обавијаше врат и падаше низа широке груди, странац је био имућан.

Он закуца претеном по мраморном столу.

— Од-ма! одазва се Бепо, дигнувши очи са рачуна. Магде! дај кафу за шјор-претура!

— Дијете, дај кафу за шјор-претура! понови Магда слущету, које јој дода кафу, коју она даде Бепу, коју Бепо лагано изнесе и умал не испусти, видјевши Бахуса на претуоровом мјесту. Хтједе да рече:

— Извините, то је претуоров сто!...

— али се на вријеме сјети да је човјек странац, који не зна розопечки ред, те не

би лијепо било премештати га. Најзад и сувише је рано, а кад претур дође, то ће се учинити. Зато Бепо само рече: Изволите!

Бахус га погледа зачуђено, па му испуше тридесет и два крушна, бијела зуба. Такав изгледаше као пун мјесец.

— А ви сте још у животу, шјор Бепо! А ја сам мислио, да сте одавно... како зовеш... да сте давно на ономе свијету! (Кад то рече, једним шмрком испи кафу, па извади кутију пуну цигара и ражанијех сламака. Па настави:) И носите још капицу са кићанком, као и прије, — све, све, као прије тридесет година! ха-ха-ха! И Бахус се тако слатко смијаше, да му поиграваше верижница на трбуху.

Бепо се намршти због те примједбе и уопће због његова сувише домаћег понашања, па рече сухо:

— Дакле ви нијесте *фурешт*,* кад ме познајете тако одавно?

— И јесам и нијесам, одговори Бахус, ређајући пажљиво по столу ражане сламке. Како зовеш! Донесите ми једну повећу чашу добра коњака, па ћемо се разговарати.

Видјело се, да је странцу то „како зовеш“ врло честа узречица, али као да она наглашаваше багателисање према Бепу, те овај оде по пиће, рекавши опрхо:

— Донијећу каква имам.

Али кад Бахус увуче сламку у коњак, па поче кроза њу усисавати, Бепо разрогачи очи, па, иза леђа, закуца претима на вратима и махну руком. Тако је обично чинио кад хоћаше да му жена дода каменицу, којом ће гађати псе, с тога Магдалина му брзо тисну бубуљић у шпаг, али зину од чуда, видјевши необична госта и шта ради.

— Годем! рече он, предушивши. Не ваља вам пишта овај коњак.

— Хоћете ли мадере? зашта она, више да привуче пажњу на се.

— А гле! шјора... како зовеш, шјора

* Странац.

Мандалина! Нијесте се ни ви много измијенили! Постарија, како зовеш, али се добро држите! рече, запаливши дебелу цигару.

— Дакле нас ви збиља познајете? рећи ће Бепо.

— Још како! Служио сам код вас два мјесеца, — по цио дан пекао се у кујиници. Је ли и данас тако млађему код вас!

— То је давно било, ако збиља говорите. Или се палите? запита Мандалина.

— Давно, богме! рече Бахус, па опет ста усисавати коњак. Како зовеш, давно! Има пунијех тридесет година. Ви онда бијасте невјеста. Спомињете ли се малог Амруша из... (каза најближе село Розонеку), који вас је послуживао, па отишао у Америку?

— А! учини Мандалина, али је Бепо гурну палцем у ребра, па рече:

— Амруш! Америка! Хм! Не знам! Не спомињем се! Колико ли је њих служило код мене!

И Бепо даде своје лице израз презирања и немарности, а да то оснажи, удари ненажљиво крпом по столу, тобож да обрише прашину.

— А држите ли пива? запита Амруш, смијући се и испири пуна уста дима у Бепову главу.

— Које треба пива, тај иде код Бороја, у подграђе, одговори Бепо и врати се у кафану.

Амруш се окрете на столици, којој закрцаше ноге, па се нагну и звигну кроза прозор.

— Годем! Све на длаку као и прије тридесет година. Како зовеш, препотони свијет!

— Кумнатите (извините)! — рече газдарица сва зајапрена, — кумнатите, шјор Ам..., како оно рекосте да се зовете? Свеједно, звали се како му драго, али је ово прва кафана у Розонеку, господска кафана! Ми држимо: коњака, мадере, розолија, фрамбоа, лимунaде...

— Знам већ, знам! прекиде је Амруш, — него, реците ми: колико највише кафа можете продати за један дан!

— Колико кафа!? рече газдарица и јаче се запрвени, чак до вратнога коријена,

— јер она не моглае слагати, а да се на њој не позна. — Колико кафа!? Па има дана, кад их продамо и до стотину.

— Лијено! прихвати Амруш, смијући се. Стотину кафа по шест солада, како зовеш, то чини шест стотина солада. Па онда, рецимо, нека продате свега осталогa пића још толико, то би чинило, како зовеш, двапaесет стотина солада. Кад би тако било, што не вјерујем, онда бисте имали чисте добити на дан око два фијорина! Та то је сирдиња, а не радња, Годем! (И ту је ријеч често употребљавао).

Докле је он то срачунавао, Мандалина се бјеше уздрхтала. Очи јој сијеваху. Тако се не бијаше паљутила бозна откад, — чак ни онда кад јој је слуга разбио три скленице цуне ликера. Није знала, коју ће срдиту ријеч прву пропустити, толико их наврије на уста. У томе се појавише чиновници на тргу и она рече, узевши поднос:

— То је мјесто за претура и за осталу господу, ... уклони се, жив био!

Али Амруш не бјеше чуо те ријечи, нити оназио господу, толико се бијаше задубио у њеко друго срачуњавање; ипак уста, по својој вољи, и уђе за њом у кафану, па, безобзирно, ста прегледати полицу, баш као да хоћаше да тачно ухвати вриједност све садржине у флашама, и свијех судова, и свега покућанства, свега до пошљедњег солада.

— Шта? ... Или вам је њеко рекао, да продајемо кафану? запита Бепо, смијући се на силу.

— То не, него...

— Хајде, жив био, хајде, ми имамо другогa посла, а не да причамо! рече газдарица, усилжавајући се, да буде весела. — Дај, Бепо, четири кафе, за претура, за рицевитура, за атура...

— А, гле! и стара је мадоница* још на мјесту, као и прије тридесет година! Годем! чини ми се сад млађа, ха-ха-ха! рече Амруш као за се.

Бепо плану.

— Корпо дела воштра мадона! То већ прелази мјеру! Ко вама даје право, да на тај начин пребирате туђе послове и да

* Богородичица.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

чините инвентар о туђој имовини? Јесте ли то у Америци научили?

— Јесам, одговори мирно Амруш, и баци талијер на тезгу. Немојте се, шјор Бено, љутити за ситнице. Ја имам њекога разлога што ово прегледам. Ја сам, како зовеш, науман да отворим кафану овдје на тргу, — праву, модерну кафану.

Бено поблиједи, Мандалини заокоташе здјелице, али се одмах обоје прибрасе, погледаше се, па ударише у кикотање.

— Хајде, жив био, ми имамо посла, није нама до причања, понови жена... Одма-а-а, одма, шјор. Модерну кафану! Хи-хи-хи...

Амруш узе кусур, па се одгега преко трга ка кровинари, и ста пред њом, окренувши широка леђа господи.

— Ко је тај? запита судија.

— Један... мој некадашњи слуга, вели Бено... Било берекинче најгоре врсте...

— А види се, да није ни сад бољи! дода Мандалина.

— Чини ми се да нас је и крао, је ли, Маңде?

— Како не! Ја се спомињем, као да је јуче било...

— Ако ћемо тако, ви не ћете свршити до подне! прекиде их комесар. Ко је он? Шта је он?

— Било по свијету, каже да је било у Америци, па сад, вели, хоће да отвори кафану?

— И, замислите, пије коњак кроза сламку...

— А што је најгоре, руга се госпи!... Боже опрости, каже да се наша мадона подмладила!...

Тако су муж и жена испричали своје утиске о Амрушу, па најзад казаше како му је име и одакле је.

Међутијем је Амруш омјерао кровинару, — звирио је кроз пукотине од врата, прође испред ње лагано, као да бројаше колико је корака дуга, и пропе се на прете, да погледа преко високога зида, са којим бјеше везана напуштена кућа.

Пред кафаном господа Ђутаху, очекујући шта ће рећи судија.

— Хм! учини најзад он. Шта све то значи?

— Баш сам и хтио да то запитам! рече порезник, гледајући пут прозора своје куће, гдје се појави његова дебела Тереза, са шеширом на глави. Па промрља у себи: куд ли ће она сабајле?

— Не значи ништа, рече комесар. Зна да га гледамо, па се чини важан. Пустио је ријеч, да ће отворити нову кафану овдје на тргу, па сад хоће да нам покаже, како намјерава кушити кровинару, па на њезину темељу подићи нову зграду.

— Баш би вријеме било да то њеко учини, па макар и он био, вели судија. Али, модерна кафана у Розонеку! За кога?

— Баш сам и ја хтио да то запитам! рече порезник, који је увијек хтио да рече оно што је судија већ рекао.

— А ја вам опет кажем, да из тога нема ништа, да су фанфарони сви наши људи, који се враћају из Америке. Ви их не познајете, јер одавде се мало ко сели, али у моме мјесту има их много... Прије свега, ни један „Американац“ не ће да те поздрави и сматра да је учтивост слабост...

— Па ево овај свакога часа говори: „како зовеш!“ Послије њеколико ријечи, све, „како зовеш!“ и још њенито... како оно?... А, годем! — умијеша се Бено.

— Да вам испричам један случај са једнијем од тијех, — настави комесар, али га нико не слушаше, јер се у тај мах Амруш упути к њима.

Судија поцрвене. У очима му се могло читати: „Ево ћу дочекати да ме у сред Розонека једна сељачина не поздрави, да даје рђав примјер! И сви остали, вјерујући тврђењу комесареву, мишљаху од прилике то исто.

Амруш се примицао, гледајући врху њих у горње прозоре Бенове, сјећајући се, ваљда, како су ту држане игранке прије тридесет година. А кад бјеше према њима, диже лагано руку на тјеме, па начини големи лук у ваздуху, спуштајући шешир до кољена, што тако изненади судију, да и он скиде свој цилиндер, више но што чињаше обично. И сви остали шљедоваше примјеру најуваженијега друга.

— Ето видите да је учтив... управ фин човјек! рече порезник весело.

Али се сви збунише, погледавши Бена,

који, сав зелен у лицу, стојаше на прагу, као укуван.

Судија погледа на часовник и одмах устаде, рекавши:

— Ми смо се прилично закаснили.

— Баш сам и ја то хтио рећи!... С врагом и Американац! дода брзо порезник.

И они отидоше сви заједно на једну страну, а Амруш на другу, јер изађе из града.

Оставши сам на вратима, Бено поче звјерати на све стране, не ће ли угледати пса или берекинчића, да га гађа каменицом, која му бјеше у снагу још од онога трепутка, кад је Амруш сркао коњак кроза сламку. Али, не видећи такога живог створа, на коме би могао искалити свој јед, уђе у кафану, да се издува над рачунском књигом.

Мандалина сједијаше иза крајњег стола, заклопила лице рукама.

Мали „пеци-кава“ отшкринуо врата од кујне и промолио руку, те се мучи да украде два комада шећера.

У тај мах допаде шјора Тереза.

То је било тако необично, тако противно стародревном реду розопечкога живота, да муж и жена избуљеше очи пут ње. Бено се намршти више но прије, јер разумједе шта је њу довело. У исти мах наметну му се једна страшна слутња.

— Доиста, мора да је, ненадно, на један мах, све почело ходити тумбе у старом Розопеку, кад се господа клањају једноме скитачу, који не поштује мадону и пије коњак кроза сламку, — кад њихове жене долазе у то доба у кафану, да се извијесте о том скитачу!

Није баш тако говорио у себи, али га, у томе смислу, обузе слутња. Познато је, да се дешава незнатнијех догађаја, на које нико не свраћа пажњу, али који не само што претходе бурама у животу појединаца, или гомилâ, него су у тијесној узрочној вези с тијем бурама, што послѣје свак види. Али има људи, које ти тобож незнатни догађаји одмах такну у живац и веома узнемире.

И имџегатица* као да тек тада (под пријекорним погледом Беновим) видје не-

упутност свога поступка, те измисли, да јој се слушкиња разбољела, а млијeko проврело, па ето дође, да доручкује у кафани, што јој се никад није десило. И поручи кафу с млијekom, па заподједе говор које о чем, докле се најзад, као сасвим случајно, не сјети да је видјела њекога странца пред кафаном.

— Збиља, шјора Мандо, знате ли, ко је тај ђиганат* са великијем клобуком?

Манда једва дочека то питање, па започе:

— А, онај? Хи-хи-хи, замислите...

Бено баци перо и уђе у кујину, те изгрди слушче, па изађе на тротоар.

Протекло је више од полак часа, докле имџегатица изађе, поздравивши га иронично, а на то Бено потече ка Мандалини, викнувши с врата:

— Корпо дела туа шантинима мадона верђине... (Твоју ти пресвету богородицу дјеву).

А Тереза отиде најприје ка претурици, да јави необични догађај. Од претурице свратила је ка комесарици, па све редом по аристократским кућама око трга. А како јој бијаше досадно понављати свуда једне те исте ријечи, она је мало пречињала, мало допуњавала свој извјештај, те је пошљедњи (у 11^{1/2}), у главном, овако гласио:

— Не чудите се што ме видите у ово доба!... Душо моја, велика повост, и баш дођох да јавим вама првима. Дошао је из Америке њеки Амруш, који је тридесет година тамо био и постао милионер... Милионер, кад вам кажем. Он има на верижици њеколико драгих каменова, од којих сваки вриједи по њеколико хиљада форинти. Амруш је сељак из околине од „њихових“ (православни), али када је тамо прешао у Луторе, јер не трпи иконе. Јутрос, кад је био у Беновој кафани, грдио је Бена што ће му мадона. Боже опрости! Жена му је за сад остала у Трсту. Она је грдна мулатка (видјела сам јој фотографију), али има дивну, једину кћер (и њезицу сам фотографију видјела). Али је све то ништа, према овоме, што ћете сад чути. Амруш ће да купи не само крoвињару, него сав доњи руб трга, па ће на цијелој тој ду-

* Чиновничка жена.

* Гигант.

жени, да сазида кућу... какву кућу?... прави двор, на четири пода. Замислите, при дну, на средини, оставиће велики свод, на коме не ће бити врата, да се види море са трга и да пролази ко год хоће на обалу. Јер, разумије се, Амруш ће иза куће изидати обалу и саградити купалиште... А има њешто и смијешно да вам јавим. Бено се пренао да ће Амруш отворити кафану, јер му је Амруш то јутрос рекао, ха-ха-ха. Треба да знате, да је Амруш служио код Бена, као дијете, па га сад боцка...

Баш кад је та легенда излазила из главе Терезине, Амруш је сједио при чаши пива код Бороја, у подграђу. Изашавши из града, он је шврљао по подграђу и завиривао у дућане и радионице, не ће ли познати кога вршњака, свога друга из дјетињства. Једва паиће на њекога обућара, кога познаде и коме се каза. Обућар се јако зачуди и узрадова. Послије обичнијех узвика и сјећања на давно вријеме, обућар му исприча, који су другови помрли, а који су јоште у животу, те их заједно потражише, и, наставши их пет шест, Амруш их поведе на пиво.

Боројева кафана бјеше мрачан и прљав буцак, и ако се у њој јединој точаше пиво у Розонеку. Другови затекоше њеколико подофицира. Окусивши пиво, Амруш се намргоди и промрља: „Годем“, али се одмах разведри и, „како зовеш“, исприча друговима своје житије и своју намјеру.

Како зовеш, житије му бијаше врло просто, а тако исто и намјера. Свијех тридесет година провео је као кафански и гостијонички момак по разнијем градовима сједињенијех држава. Двије трећине тога времена живио је како ваља, не мислећи за сутра. Пошљедњијех десет година штедио је, колико је могао, и заштедио је њеку црквицу, па се, ето, под старост вратио у завичај. На дому је затекао само једнога синовца, већ матора, са пуном кућом дјецe. Не остаје му, дакле, друго по да се скраси у Розонеку и да се прихвати каквога малог посла, то толико да му се не измакне оно мало заштеде...

— А нијеси се женио? пита обућар.

— Како зовеш, Бог ме од тога сачу-

вао! Батали, брате!... Бороје, донесите још пива.

Тијем краткијем одговором Амруш је јасно изказао своје мишљење о браку, као што је мало прије такође језгровито изнио и своје погледе на живот уопће.

Амруш братски процести своје старе другове, тако да изађоше Ђорпути. Он пак оста да руча код Бороја.

Тај Бороје бијаше дошљак, добродушан сељак, невјешт своме послу, од кога Амруш у брзо дознаде све што му требаше знати — и колико пива и вина прода дневно, и одакле набавља пиво, и по што, и колико плаће има који од неочењених, нижих чиновника, који се храњаху код Бороја, и т. д. Највише зачуди Амруша, што су и официри пили то рђаво пиво. Они нијесу долазили у Боројев буцак, но им је он слао у тврђаву, свакога дана по једну бачвицу. Тај извјештај, кажда, и развесели Амруша, те је частио Бороја и пјевушио, одбијајући густе димове из хамбуршке црне, дебеле цигаре.

У то исто вријеме говорило се о Амрушу по свијем кућама око трга, а и по многијем у подграђу. А шта се све није говорило и нагађало! Додуше, не бјеше примљена ципан цијела легенда Терезина, ама зар није доста кад се повјеровало и једноме дијелку? Заиста, да је Амруш постао био предсједником сједињенијех држава, не хоћаше, ваљда, имати толико важности у американским главама, колико је стече једнога јутра у Розонеку, никаквом другом заслугом, сјем том, што се појавио на тргу и „пробаратао“ њеколико ријечи са Беном и Мандалином.

Наравно, то највише одјекну послје ручка у кафани. Сви „бришкуланти“ бијажу тако расијани, да су киштите грјешке и у давању знакова и у бацању карата; управ, „бришкулавало“ се обичаја ради. Бено је био јако перевозан. А кад га њеки пецну јаче по што требаше, Бено викну:

— Корно дела мадона, зар би, најпослије, могло и то бити, да опћина допусти једном... једном скитачу да отвори кафану?

Бено се тако дерао, да сви прекидоше игре. Наста мртва тишина.

Е, али ако је тај Амруш тако богат што кажу! рече опет онај пецкало.

— Нека је богат, нека је и милионер, али је он увијек један факин, који је крао у младости. И ко зна куда се он скитао и шта је све радио по свијету! Па ето и јутрос ругао се мадони! Па зар такоме екоту да се да право да држи кафанску радњу, је ли? заврши Бено побједничким погледом.

— Јест, али... поче њеки истјерани писар, сух висок младић, необично дуга врата, са шта га зваху Журафом, упалијех аветинскијех очију, најгора бекрија розопечка, који је у пошљедње вријеме животарио пишући молбе и жалбе сељацима.

— Али шта? шјор адвокато! издера се Бено.

„Адвокато“ достојанствено устаде, испри се, мутне му очи сијевнуше, те ударив пещицом о сто, викну:

— То, трутану Бено, што сад имамо *коштитуцион* (устав). Разумијеш ли? Нема више робова ни у Розопеку ни нигдје, јер сад влада *коштитуцион*!

То би први пут да се њеко у Розопеку позове на *коштитуцион*.

Сви поблиједјеше.

Судија, комесар, пристави, управници... сви „бољи“ одмах отидоше, а од осталијех начини се гужва. Бено спонаде чашу и замахну њом, да је управи пут главе „адвокатове“, али га ближи задржаше. Бено, готово шјенећи, викаше:

— Забрањујем ти, берекину, да већ привириш у моју кафану. Ако већ и једном....

— Коштитуцион имамо, коштитуцион! дераше се адвокато.

— Нека те враг поси и са твојом *коштитуциом*! кукаше Мандалаша, ломећи прсте... Шта ово би, какав је ово дан данас, блажена госпо! Блажена госпо, уби несретнике! Одиста је онај Амруш подмитио ову гадну *Ђирафу*, да чини буну овдје... Одлази, рђо једна, није наша кафана за *галабардине* (Гарибалдине)...

Та кафанска буна, једини догађај те врсте у граду, (у подграђу не бјеху ријетке кафанске туче), брзо се рашчу и немило дирну праве грађане. Разумије се да

је догађај допр'о преиначен и до најближих. Сви су разумјели да је завада потекла од Ђирафе, и да је била због Амруша. То је већма раздражило радозналост, те сви једва чекаху да га виде. До вечерње шетње по кућама и не бјеше о другоме чему говор до о томе: хоће ли се појавити на тргу, или не ће, необични човјек.

И необични човјек дође на трг, баш кад је чепукање било у највећем маху. Он сједе за крајњи сто на тротоару, пребаци ногу преко поге и натаче свој велики шешир на кољено. Његово пуно, бахуско лице, тек обријано, сијаше љепше него из јутра, а у томе тренутку оно поста као њеки големи магнет, који привлачаше све шетаче, те свака врста напусти свој правац, наста гуркање и чепње, какво се никад није видјело. Амруш се малко снеби, осјећајући толике погледе упрте на себе, али видећи да га многе госпође љубазно гледају, он се разведри и оста са трајнијем осмјејком. Госпође су пазиле да је он човјек у пуној снази и да има необично лијепе зубе и косу, (он дијељаше по средини своју густу, смеђу, груграву косу, у којој не бјеше још сједијех длака, а то му је, кад бјеше без шешира, давало још млађи изглед). Мало по мало, ред се поврати. Шјора Тереза узе правац, који је водио ка Амрушу, те, при свакоме обрту, управљаше му и сувише значајне погледе. „Како зовеш“ спочетка није могао вјеровати својим очима и гледаше у чуду најближе шетаче импјегатици, али, најзад, увјеривши се, да то њено понашање не буну никог, поче и он њој намигивати, због чега се заврже преширка између Терезе и поштареве жене, са којом шеташе. Поштарка тврђаше да је то простачки, а Тереза говораше да јест простачки код нас, али код Американаца да је то уобичајено и у најбољем друштву, јер, нема сумње, да је Амруш као милионер припадао најбољем друштву у Америци. А да увјери своју другарицу, е Амруш зна правила витештва, испусти она свој махач (лепезу), а Амруш — бога ми прилично хитро, према својој љубави — дохвати га и предаде.

Сједећи тако, Амруш је узалуд њеколико пута закуцао. Видећи е се Бено чини

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да не чује, Амруш уђе у кафану, раскорачи се и запита га:

— Како зовеш, иптем ли ја њешто за своје паре, или просим, а? Какав сте ви кафеџија? Одмах да ми се донесе лимунада!

Мандалина му је дршћући донесе, а он је проли, плати и отиде.

То бјеше пошљедња његова појава на тргу као „неизвјесна човјека“. Кад опет дође, — осам дана послје — бјеше за-

конити власник кровињаре и зида до ње, које је купио од цркве св. Николе, за две хиљаде форин. С њим дође и инжињер, који узе све могуће мјере од историјске зграде, па отиде да нацрта нову кућу, њешто по својој наснови, а њешто по упуству Амрушеву.

То је било двадесет другог дана мјесеца марта, друге уставне године (рачунајући календарски, али у истини прве).

(Наставиће се).

ВЈЕРИНА ЉУБАВ.

РОМАН И. А. Гончарова

ПО ФРАНЦУСКОЈ ПРЕРАДИ ЕВЖЕНА ГОТИ ПРЕВЕО *Миливој Максимовић.*

ДРУГИ ДЕО.

V.

Сутра дан пред вече седела је Вјера у својој соби. Задубљена у мисли погледала би механички час на небо час на осветљене прозоре новог дворца. За тим се дигне и задрхта од вечерње студени. Приступи прозору да га затвори, а у тај пар у сред вечерње тишине одјекну метак из пушке.

Задрхта по други пут, нагло се спусти на столицу и обори главу. За тим устаде, погледа око себе мењајући се у лицу, приступи столу, где је стојала свећа и застаде. У очима јој се видео страх и немир. Неколико пута се дохвати руком чела па седе опет за сто, но истог тренутка опет скочи нагло, трже са рамена мараму и баци је у угао, иза завесе, на постељу; још наглије отвори орман и опет га затвори, тражећи непрестано нешто очима на столицама, на дивану, и не наштавши, што јој треба, седе изнемогла на столицу. На послетку опази на наслоњу једне столице вунен шал, поклон Тита Никонића. Она га узе и поче журно намештати једном руком на главу, а другом у исто доба отвори орман и преметаше грозничаво по њему. На послетку дохвати једну постављену мантилу и обуче је. Не затворивши ормана прекорачи преко гомиле одела, које је у хитњи побацала на под, угаси свећу на журним и опрезним корацима полети доле низ степенице. Дошавши доле, пође сенком поред дворца и утрчи у таман ред дрвећа. Она није ишла, него је летела. Њсну тамну

силуету једва си могао опазити, кад је требало да претрчи преко осветљеног простора, тако да месец, тако рећи, није имао времена да је осветли. Прошавши кроз ред дрвећа пође лакше и застане код шанца, који је делио врт од шумице, да одахне. За тим прескочи шанец и спреми се, да се спусти доле у понор. У тај мах се Рајски створи пред њом. Она се чисто скамени.

— Куда ћеш, Вјера? запита је он.

Не доби одговора.

— Хајдемо натраг!

Он је ухвати за руку. Она не хтеде дати руке и трудила се да прође мимо њега.

— Вјера, куда ћеш и шта ћеш?

— Доле... последњи пут... овај састанак је нуждан... Пустите ме, браца, одмах ћу се вратити... ви овде причекајте... само једну минуту... седите ево ту на клупи.

Он је ћутећи ухвати за руку и не пушташе је.

— Пустите, мене то боли, рече она, отимајући се од њега.

— Ви нисте кадри са мном изићи на крај! говорила је она шкрипнувши зубима а отимајући очајном снагом руку из њекове; ослободи се на послетку и потрчи напред. Он је ухвати око струка, доведе је до клупе, посади је и седне поред ње.

— То је грубо и дивљачки! рече једовито и љутито, окренувши се од њега скоро с одвратношћу.

— Ни мени није мило, што те морам спомо задржавати, Вјера!

— Ода шта задржавати? зашта га она скоро осорно.

— Можда од пропасти...

— Зар може мене ко упропастити, ако ја сама не ћу?

— Ти не ћеш, ал ћеш ипак пропасти.

— А ако ја хоћу да пропадем?

Он ћутао.

— Па и нема никакве опасности. Ја се морам с њим видети, да се... растанемо.

— За то није потребно да се састанете и видите.

— Потребно је! За један сат или дан касније, ништа не чини! Па нека ме сав свет види, ја се не ћу ни на кога освртати!

У тај пар зачу се други метак. Она наже напред, али јој две снажне руке притиснуше рамена и посадише је на клупу. Вјера погледа Рајскога од пете до главе и затресе главом од јарости.

— Какву награду ћете тражити од мене за тај труд? зашта га пакосно.

Он је ћутао и пажљиво пратио очима њене покрете. Она се пакосно засмеја.

— Пустите ме! рече мало за тим, меким гласом.

Он махну главом одричући.

— Брате! започе она одмах за тим нежно, обгрливши га руком; ако сте икад горели на запаљеном угљевљу, умирали по сто пута у једном часку, од страха и неизвесности... кад вам срећа беше на домаку да је ухватите или да је за навек нестане испред ваших очију... а душа вам се отима за њом... Сетите се таког тренутка... у ком вам је остала једина и последња нада... ето у том тренутку сам сад ја... Кад тај тренутак прође... проћи ће све с њим...

— И хвала нека је Богу, Вјера, за то! Дођи к себи, освети се, па и сама не ћеш штети ниби. Кад су болесници у врућици жедни, ишту леда — ал им се не да. Јуче, у мирном душевном стању, си ти то предвидела и указала ми то просто и најбоље средство, да те не пуштам доле; па ево ја те не пуштам.

Она клекну пред њим.

— Немојте да вас кунем целог живота после овога! преклињала га је она. Можда ме тамо чека сама судба...

— Твоја судба је.. тамо, ја сам јуче видео,

где си је тражила. Ти верујеш у провиђење божје, Вјера, друге судбе за тебе нема.

Она ћутао и погну главу.

— Јест, рече му покорним гласом, ви имате право. Али ја сам тамо тражила светлости, која ће ми осветлити пут, и нисам је добила. Шта да радим? Ја не знам! Не знам! заврши уздишући.

— Не иди више тамо, рече он, помажући јој, да устане.

— Шта било да било, не задржавајте ме више, ја сам се одлучила. Тамо се не ће одлучити само моја судба него и другог једног човека. На вас ће пасти одговорност за ту провалију, коју правите између мене и њега. Ја се не ћу никад утешити и сматраћу вас виновником несреће целог мог живота... и његова живота! Ако ме сада задржите, имаћу права да мислим, да је ништава страст, самољубље без права и завист сметала мојој срећи и да сте ви лагали, кад сте проповедали слободу...

Он се поче колебати и ступи корак натраг од ње.

— То је глас страсти са свим њеним софизмима и извртањем! рече, дошав к себи. Сети се само, Вјера, како си ме јуче, после своје молитве, молила, да те не пустим... А ако ме будеш проклињала, што сам ти пустио, на кога ће онда пасти одговорност?

Она опет клону духом и невољно погну главу.

— Ко је он, реци, — прошапута Рајски.

Ухвативши се за ту изненадну прилику, да се ослободи од свог рођака, зашта га живахно:

— А ако вам кажем, хоћете ли ме пустити?

— Не знам, може бити...

— Не, него ми дајте своју реч, да ћете ме пустити, па ћу вам га казати.

Рајски се колебао.

У тај тренутак одјекну и трећи метак. Она потеже према понору, али њему пође за руком, да је задржи.

— Хајдемо, Вјера, кући, па одмах признај све бабушки! рече јој заповедајући.

Но она се место одговора отимаше из његових руку, падајући на земљу и устајући опет.

— Ако сте икад у животу имали срећна и блажена тренутка, преклињем вас тим тренутком, да ме пустите! Никад вам не ћу то пребацити, никад! Ви сте учинили све, што сте могли... ни мати не би могла више учинити. Али сад ме пустите, да идем, ја морам сад бити слободна!

www.Чекате ли онај, ком сам се јуче молила, буде сведок, да је ово последњи пут. Никад више не ћу ићи доле у понор; ту заклетву не ћу више нарушити, верујте ми! Чекајте ме овде, ја ћу одмах доћи, имам само једну реч да рекнем.

Он пусти њену руку.

— Шта говориш ти то, Вјера? Ти nisi више при себи, шапутао јој је у ужасу. Куда ћеш?

— Тамо доле!... Да га још један пут видим... да га чујем... можда ће попустити...

Она потрчи низ обронак, журећи се, да је не би задржао, али се спотакну и падне; хтеде да устане, али није могла.

Он скупи последњу снагу, стеже своје срце, јер и сам је трпео несказане муке, притрчи јој у помоћ и подиже је на руке.

— Ти ћеш пасти са обронка, тамо је стрмо, шапутао је он, ја ћу ти помоћи...

Он је скоро однесе доле низ обронак и спусти је на стазу, где је стрмина већ престала.

Руке су му дрхтале а у лицу беше пребледео.

Она се нагло окрете к њему, погледа га погледом, пуних дивљења и благодарности, за тим на једаред клече пред њим, ухвати га за руку и снажно је притисну у снама.

— Брате! ви сте великодушни! Вјера то не ће заборавити!...

И кликнув као птица ослобођена из кавеза потрчи кроз грмље.

Рајски стојаше непомичан и пренеражен.

(Наставиће се).

СЛАВНИ ЉУДИ У ИСТОРИЈИ И БИОГРАФИЈИ.

(НОВОМ МИЛУТИНОВИЋЕВЕ СТОГОДИШЊИЦЕ.)

(Наставак).

II.

Ове и оваке мисли, које нам се давно по глави врзашу, довели смо ово дана, — на глас Милутиновићеве стогодишњице, а по наравном сродству појмова, — у сvezу са једним пасусом нашег врлог књижевника и научника Јована Бошковића, који такође, у једној својој бесједи *О народности и његовој српске народности*, што је изрекао у београдској Великој школи о Савину дне г. 1887., истиче велику важност историје и биографије, као средства, да омладину свијетлим угледима раснаљујемо ка добру, да је рђавим, одвратним примјерима плашимо ода зла. „Ко хоће — вели Бошковић, наводећи ријечи једног оглашеног педагога — да у омладини одржи праву срдачну топлоту љубави, подобност да скромно и с дубоким поштовањем признаје оно што је велико, и да се уз њега подиже, тај ваља таке начине мишљења, и према великим људима, да сади и гаји. Не знам како се може у омладину засадити љубав к отаџбини и народу, него кад јој се велики људи, које је наш народ извео, ставе за предмет високога поштовања“.

И заиста, ако се усвоји начело, да су велики људи они, који народима правац и обилежје дају, као и то, да цијела историја цивилизације у ствари друго није, него историја великих људи, те аристократије рода људскога, која од намтивијека предводи човјечанство,* — онда треба признати, да је не само нужда, но и света дужност такозваних „управљајућих класа“, да народу његове велике синове на углед истичу.

Такови су људи прави стубови свога отаџбине; они су сушта животна крв његова. Њихов спомен диже народу цијену, снажи и облагорађава потоње нараштаје; слава, што су је од њих у наслеђе примили, то је њихова властита слава. Тиме, што одређеном племену припадају, знаду народи да се поносе, као год и поједини људи својим породичним титулама. Благо на-

* Енглез је Карлаја већ давно доказао, како ошита историја, историја онога, што је човјек на свијету извршио, није у суштини друго, него историја великих људи, који су ондје радили. Ти су великани предводили народе; они су замислили, изглед давали, и у најширем смислу били творци свега онога, што је укупиној маси народа пошло за руком да уради или да постигне. (Carlyle, On Heroes, кн. I., стр. 71.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

роду, који може да се на славну прошлост обрете који је, примајући ту прошлост у аманет од својих предака, морално принуђен да јој традиције наставља. У њему она крјепост, која је кроз вјекове његове старије красила, не ће никада изумријети. На тај се начин у древној Атини и доцније у италијанским републикама могло да одржи предање лијепих вјештина, а у старој и новој Шпарти (нашој Црној Гори) родољубно пожртвовање и витешка храброст на оружју; на тај се начин чувство слободе могло да одоми међу швајцарским горшатацима, тако да многи племенити људи њихову славну отаџбину данас друкчије и не зову, него домовином Вилема Тела.

О утицају великих људи на развој духа и учвршћавање народног карактера не може дакле да буде сумње. Само се пита: који људи заслужују највише, да их великим називљемо? И у чему се управ састоји људска врлина?

У опаску и замашају дјела и предузећа јамачно не, јер би у том случају немар Ајфел, који је чувену кулу подигао, и приповједач Монтен, који је ваљда стотину романа написао, такође у велике људе снадали. Кад би у свијетску историју погледали, наишли бисмо на толике у своје вријеме чувене завојеваче и осниваче великих држава, којима се данас једва и име спомиње; док, на против, ми данас називљемо „великим“ неке људе, од којих су савременици као од куге зазирали, на их чак и на муке метали. Тако ће некад доћи вријеме, кад се огромне већине данашњих политичких целобритета не ће више нико сјећати, док ће се имена двојице-тројице скромнијих научника, који се нијесу никад за празном славом јагмили, код штовалаца праве врлине на вијек цјенити.

У осталом, неко може да буде велики политичар, велики умјетник, велики цјесник, па опет, поред свега тога, да не буде велики човјек. Ко је икад надмашно у бесједништву чувеног Мирабоа? Ко се у умјетности није дивно Рубену? Ко се у цјесништву није одушевљавао за Хајнеом? Па гле, како нам се ти славни људи ситни чине, кад их упоредимо са једним Демостеном, једним Микеланђелом, једним Шилером!

У ових бесамртних људи није само једна страна апорналног духа, него је у њих све велико, све дивно, све узорито било. Кад се у једном човјеку оштрина ума судара са карактерношћу и добротом срца, и то у необичној, про-

ничкој мјери, онда за тога човјека смијемо казати и кажемо, да је велики човјек. Он сад био срећан кроза сав свој вијек, као Јулије Цезар, или га непрестано недаћа пратила, као Христофа Колумба — свеједно: ни трајни успјех, ни постојана недаћа, не ће та два великана с њихова пута свести; ма да се у свему разилазе, у томе су они једнаки.

Јер се право великодушје не јавља само у свечанијем згодама, но и у свијем, па и најситнијим приликама живота.

Према томе држимо, да је управ дивна и сваке хвале достојна мисао, која је срећно у Сарајеву зачета, да се прослави стогодишњица (од рођења) Симе Милутиновића Сарајлије. Са погледа људске врлине, како смо је у горњим ретцима нацртали, нема ваљда Србина, који је у толикој мјери заслужио, да му се упомена прослави и народу у видљивом облику на углед изнесе. Као год Данте у Италији, Сима је за живота био прави гласник ослобођења свог раздробљеног и подјармљеног народа; за њега се он непрестано борио и пером и мачем, за њега је спосно прогонства и заточења, за њега кубурио у сироманству од повоја до покрова. Рекојемо да нема ваљда Србина, који је у толикој мјери заслужио, да се млађи у њ угледају. И заиста, ако је Доситије велики карактер, ако је Карађорђе велики јунак, ако је Његуш велики цјесник, ако је Вук велики књижевник био — Милутиновић је, у вишој или мањој мјери, све то скуна био. Ми, који ове ретке пишемо, ми му пак у особиту заслугу уписујемо то, што је он као необично у оно доба изображени Србин ступио у редове бораца за српску независност, као прости војник, и што је на тај начин био готов, да своме роду, поред ума, и сами живот жртвује. Лијепа је и племенита ствар на умном пољу за слободу коња ломити, али је још веће и племенитије у одсудном часу, пушком у руци, пред непријатеља свог отаџбине изаћи. Част Бранку, који је цјесмом Србадију у једну киту сипео, симболишући уједињење свог ракомаданог племена; али вјечна слава и „до небеса хвала“ Синђелићу, који је за слободу отаџбине живот жртвовао. На жалост, данас се много збори, а мало твори; ово је вијек великих фраза а ситних људи. Дobar дио онога, што се данас родољубљем називље, друго није, до ли партајски фанатизам, који се не јавља мушкијем дјелима, већ новинарском преширком, саборском виком и дре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ком. Некад су се људи каљали, ласкајући властелицима; данас се они срамоте, ласкајући свијетини. Претварање и лицемјерство, то су главни услови човјеку, који данас тражи популарност. И с тога се јавно хвале прерасуде, које се приватно куде и презиру. Редитељи јавнога мишљења, да би боље масом дрмали, ките народ врлинама, којих он никако нема, препоручујућ му сваком приликом умјереност и ресигнацију. Као да је збиља који народ на свијету до слободе дошао, цјеливајући спокојно окове, што га етежу, и чекајући да се ти окови, по каквом дивном чуду, сами скрше, јал' да му их с ногу скину исти његови тлачитељи!

У овакој нам се моралној атмосфери лијено груди шире, кад се мишљу осврнемо на каква великана, који се за истину и онда борио, кад га та борба могаше домаћег мира, па и главе стати. Ма да немамо довољно снаге, да се до краја у њ угледамо, опет нас нешто подстиче, да му се колико толико приближимо. Па и наше патње чине нам се некуд лагље, кад их са његовијем упоредимо; и док се дивимо витенској муци, са којом је у борби петрајао, снажимо се и ми, да што вишном енергијом животне муке и препоне савладамо.

(Свршиће се).

Марко Цар.

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

II.

О ковинским привилеђијама.

(Наставак).

Многи писци — огромна већина од поменутих писаца, који поменуше ковинске привилеђије, нису, као што рекох, ни то знали, од куд су дошли Срби, који се населише на чепељском острву на пустом месту, које се доцније прозвало Рац-Ковин. Још ни — сад већ покојни — Бидерман у Грацу, који је помњиво разбироа за српска насеља по словенској и угарској и немачкој земљи, није то знао, већ је мислио, да су се Горњи Ковинчани доселили из *Ковиља* у потоњем шајкашком баталијону (von Altkeve, Kovilj im nachmaligen Tschajkisten Districte. Види у „Statistische Monatschrift X. Jahrg. Wien 1884. стр. 409.)

Град Ковин (Keve) и варош ковинска код тога града (castrum Kewe) лежала је на доњем Дунаву сниже Панчева према Смедереву. Та то је оно место, које се и у прекрасној народној песми „Смрт војводе Каице“ помиње:

„Подиге се бан-деспоте Ђуро
 „Из штома места Смедерева,
 „Подиге се итар лов ловити.
 „На Ковину Дунав иребродило
 „Па се маши влашке земље равне,
 „Док с' доити вршачке планине, и т. д.

Стари је то град, један од најстаријих градова у земљи угарској био је ковински град (castrum Keve). Безимени бележник или писар краља Беле, писац повести о славним делима Арпадових Угра и како су Угри на сабљи задобили земљу, по њима прозвану земљом угарском, већ помиње Ковин град (castrum Kewe), причајући, како се херцег Глад, господар земље између Мориша и града Рама на Дунаву, испред Угра уклонио у ковински град и како је, видећи, да се не ће моћи одбранити, својевољно предао тај град јуначким Угрима (в. Endlicher Monumenta Arpadiana р. 39.) Но ако ти је зазоран писац, ком не знаш крснога имена и не знаш, којег је угарскога краља од четири краља, који су се Бела звали, писар био и у којем је веку повест ону списао он, ако ти цела повест та безименога писара заудара на басну, а ти можеш наћи помена о Ковину у Ансбертову опису крестанскога похода цара Фридриха Барбаросе од г. 1189, који на три места (у издању Добровскога од г. 1827 на стр. 23. 28 и 29) помиње Govin „in fine Ungariae.“ Папа Иноћентије III. у писму од г. 1204. помиње такође ковински град (castrum Keve, ubi solo Danubio

mediante regnum Ungariae a Bulgarorum provincia separatur) где Дунав дели Угарску од области бугарске (в. Theiner Mon. vetera Slav. merid. I. 34.)

Но овде се нас не тиче толико град ковински и жупанија или градека међа ковинска, којој је град био глава, колико нас се тиче подграђе или варош (oppidum, civitas) ковинска. А ко жели, да сазна више што о граду Ковину, о ковинској жупанији и о жупанима ковинским, нека прочита дело покојног Пешти Фриђеша „Az eltűnt régi vármegyék“ Budapest 1880 I. 369—410; и нико се не ће кајати, ако прочита све, што је поменути угарски писац написао о старој ковинској жупанији и о местима, која су потпадала и спадала у ту жупанију од почетка XIII. до краја XV. века. Само нешто не могу прећутати. Наш г. Максим Луданћ поменуо је у поменутом писму од 12 нов. 1882., да је Пешти Фриђеш његов лични пријатељ и да му је он тада, кад је писао поменуто дело о пронајим угарским жупанијама „о Ковину или боље рећи о Дољњем Ковину лепа дата дао на два табака, која је нашао употребљена у том његову делу, али о том, од кога је добио он те податке, о том — вели — нема ни помена, премда многим другима захваљује на даним му историјским подацима. „Није лепо!“ додао је добри г. Макеа, — па и ја велим да није лепо не поменути и не захвалити се, али по што је међу тим Пешти Фриђеш отишао Богу на истину, то нека се утеши г. Максим, знајући, да Бог све види и све зна и да ће свакоме платити и свакога наградити по заслуги.

И подграђе ковинскога града као трговачко место поменуо је већ Арављанин Едриси (idrîs) године 1153 (в. Wilhelm Tomaschek, Zur Kunde der Naemus-Halbinsel II. Die Handelswege im 12 Jahrh. nach den Erkundigungen des Arabers Idrîs. Wien 1887. S. 12.) Поменувши на левој страни Дунава Бач, Тител, Панчево, помиње на десетку Едриси Qêwen (Kowin, bei Ansbertus. Gowin, magy. Kôve, in der spät. römischen Kaiserzeit *φρούριον Κωνσταντίας* oder Konstantioli genannt). Едриси поглавито се обзире на трговачка места, те зато ваљда Земун и Рам и не помиње он.

У писменим споменицима XIII. и XIV. века нема помена о ковинској вароши, по свој прилици с тога, што нису сачуване листине, којима су подељиване Ковинчанима слободе и повластице. Краљ Жигмунд помиње у својим листо-

вима „antiquas libertates civium keviensium.“ Најстарије привилегије, које су до нас дошле, потичу од краља Жигмунда (1387—1437) и међу њима она од г. 1396, која још није штампана, а коју помиње Максим Луданћ, и у којој се краљ Жигмунд позива на још старију своју повластицу, Ковинчаном на доњем Дунаву дану.

У привилегији од 25. Априла 1405 помиње краљ Жигмунд верност и верне службе и стечене заслуге варошана и гостију своје вароши ковинске: „civium et hospitem civitatis nostrae Kevi vocatae.“

У налогу свом на каптол цркве тителске од г. 1412 помиње Жигмунд краљ верне своје варошане, становнике и њук (populi) вароши ковинске („civibus et inhabitatoribus ac populis universis civitatis nostrae Kevi“) а тако исто и у главној његовој привилегији од 29. нов. 1428. „cives, hospites incolae et inhabitatores Nostrae civitatis Keve vocatae.“ и у потоњим његовим листовима и писмима од г. 1429. 1435 и 1436, па тако исто назива их и наследник и зет Жигмундов, краљ Алберт, у потврдници од 24 фебруара 1438.

Нигде се у тим листовима не спомињу Срби као варошани, гости и становници вароши ковинске и да нема доцнијих листова и привилегија а наиме краља Владислава од г. 1440 и краља Ласлова од 1455 и других, ми данас не бисмо знали, да је међу варошанима, гостима, становницима вароши ковинске било и Србаља-Расцијана, то јест становника, који су дошли из ерпске земље и као гости и трговци настанили се у ковинској вароша као згодном месту за трговину.

У привилегији, коју је краљ Жигмунд издао Ковинчанима у Карансебешу, дне 29. септ. 1428, преноси краљ своје право патронатско потпунице и савршено на бирова, варошане, госте и становнике вароши своје ковинске и даје им власт, да могу у будуће, кад се год упразни место свештеника при парохијалној цркви њиховој, избрати способно, образовано, и доброга владања свештено лице за свога плебануша и предложити га своме дијецезалноме епископу поради потврде.

С обзиром на то место, не може се мислити, да су Срби православне вере сачињавали главни и већи део део становништва вароши ковинске на доњем Дунаву, ваи ако узмемо, да су тадашњи Срби у Ковину виђим делом били римокатоличке вере.

У повластици Жигмундовој од 4. јула 1435. (в. у поменутом рац-ковинском дипломатару стр. 13. и даље) помињу се додуше српски трговци, *Rasciani mercatores*, али не као становници ковински већ као трговци из српске земље (*advenae et forenes*), који с тргом својим долазе на пазар у Ковини и преко Ковина даље у земљу угареку.

У ковинској вароши и у селима, која тој вароши припадају, наиме у Балваношу и Скроповцу (*Bálványos et Skronovetz*) — која је места као пустаре краљ Жигмунд год. 1412. уступно

(Наставиће се).

Ковинчанима на уживање и које су Ковинчани населили били, те је краљ Жигмунд села та поново и потпуно даровао, дао и покљонио верним својим Ковинчаном — дипломом од 22. Нов. г. 1428 — било је дакле, и ако се изречно не помињу у привилегијама, осим других и Србаља варошана трговаца и становника; и кад су Турци г. 1440. онустили и опљенили доње крајеве угарске, расуло се свеколико становништво вароши ковинске те лутаху тамо амо по земљи угарској.

И. Руварац.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Милан Ф. Манојловић. Успомене са бојнога поља на Јанковој Клеури 1876. год. (историски спев), пише — У Крушевцу. Штампарија А. Малашевића и Ђ. Будимовића. 1892. вел. 8-а. Стр. 128. — Предмет песмама овим јесу бојеви, које је под вођама Стевом Виничким и Чолак-Антићем са Турцима била јуначка српска војска на Јанковој Клеури од 20. јуна до 3. августа 1876. Песник хтеде делом овим да постане Винићем јунака најновијега доба, али му то не пође за руком, јер су му песме pune недостатака у сваком погледу. Језик је искварен, стихови рђави, песничког дара ама баш нигде; исте мале налазимо и у осталим „почетним“ песмама. Што се спољности тиче, дело је испод сваке критике. Папир је најлошији, а штампарским погрешкама ни броја се не зна.

Ј. П.

Хаџи-Миле А. Попадуб. Опис путовања и хришћанских светиња на истоку у Палестини. Описао по — надзиратељ. Са 3 слике. У Новом Саду Штампарија др. Павловића и Јоцића. 1892. Вел. 8-а. Стр. 90. — Из Кључа (у Босни на реци Сани) преко Сиска, Загребца, Трета, Александрије, Јаве долази писац у Јеру-салим (= место мира). Потанко нам описује све знаменитости свиста места, особито у колико то засека у библију, упознаје нас са географијом и историјом Јерусалима; нарочито обширно описује храмове и остале светиње. У Јерусалиму се налази 15 манастира (са 245 ћелија), и то 11 мушких и 4 женска; у николајевском мушком манастиру налази се чак и штампарија за књиге грчке и арапске. За тим нас упознаје писац са знатнијим местима из околине и говори о културном стању у њима. Гр. Велуја се удрио је преко Цариграда Прим Морем, Дунавом, Савом па у своју домовину. — Књига ће ова доста допринети популарном разумевању библије, те је с тога препоручујем нарочито свештеницима.

Ј. П.

Казбулбуцијаде. Прва врећа слатко-горких пилулида, медно-жучних пуслочица, оситничких крупничца и покрупних ситничца. Из апотеке и по рецептима др. Казбулбуца. Мостар. Издање и штампа Владимира М. Ра-

довића. 1891. на вел. 8-и стр. 173. — „Difficile est satiram non scribere“ могао би данас рећи српски сатиричар, јер друштво је српско пуно мана, и те мане, као што су мођење, хвалисање, мушка слабост, несталност, неслога, уживање у једу и пићу, ниба писац у овој књизи. Међу тим имаде песама у збирци овој, које се баве једном једином досетком, а у неким чак ни тога нема. Праве свежине и оригиналности заман ћете тражити у збирци овој; што се превода тиче, ни избор ни обрада није бот зна каква. Стихови су у песмама доста добри, и ако се пађе по који баш рогобатан; језичких погрешака има много; књига је штампана лепим словима и на лепом папиру.

Ј. П.

Јован П. Јовановић. Нинко и Милинко приповијетка за народ. Написао — свештеник. На по се штампано из „Бос. Виле“. Сарајево. Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића 1892, мала 8-а стр. 15. — У приповести овој износи нам писац слику два вредна Србина, два сложна брата, и показује нам шта може саога, шта може труд; по уједно показује нам шта бива, кад имање дође у руке расипкући. Приповетке овакове, ако су ијоле добро изведене, одговарају сврси својој, с тога би желети било, да оне допру у срце народу, да му покажу, који пут води срећи, који „просјачком штапу“ с погледом на смер радо гледамо кроз прете осталим ситвијим погрешкама.

Ј. П.

Селачки мотиви. Песме Радована Кошутића. Нови Сад 1892. Издање пишчево. Штампарија др. Павловића и Јоцића. Цена 20 повчића или 50 пара динарских; мала 8-а стр. 68. — Ови Кошутићеви „Селачки мотиви“, којима је, као што он хоће, већином „дало тему стање, у ком се налази наш народ у Аустро-Угарској“, имају се — омет по пишчевој изричној опасци — сматрати као неги део „Пламенова“, од којих је први део (првобитно „Омладини на Балкану“ а не, као што се Кошутић сад поправља „Српској омладини“ приказан) изишао 1888. год., и сад већ, као што Кошутић не пропушта — свакако као куријозум — несаћи, распродан. Други део „Пламенова“ („Србији под напредњацима“) угледао је света на две године после првога дела; трећи („Српском народу“) спреман је, као што прети Кошутић, за штампу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

а шта је са четвртим, то за сад осим песника нико не зна. Први део Кошутиневих „Пламенова“ дигао је у своје време толико прашице, да се трезвен човек и нехотице морао запитати: pourquoi tant de bruit....? Ја се у оквиру оваква приказа не могу упустити у питање, да ли има Томановић право, што Кошутину на дествини млађих данашњих српских песника *in ripeto* „даровитости“ даје одмах другу силицу, прву галантно уступивши Војиславу; не могу се упустити ни у тугаљиво питање, да ли у лирици сме бити тен енције, не е тога, што бих ту морао доћи мало у опреку са вредним Марком Царем, не и е тога, што не бих могао наћи места у скучену овакву приказу — то би већ вредило, да човек мало и прошири оквир — него једино за то, што не бих и крај најбоље воље кадар био одобрити и оправдати у лирици тенденцијозност овакве врсте, какву би Кошутин у нас да одомаћи. А треба знати, да то онда не би била „ваљана критика“ на Кошутиневе све „Пламнове“, него „памфлет“. Док једаред сви ми, и Живаљевић и Милан Савић и остали, од Тена и Брандеса (о руским критичарима не ће Кошутин ни да говори!) научимо, како се *данас* ишце критика, и док стечемо „науке“ — дар нам Кошутин одриче са свим — онда ћемо *пелу* ваљда умети доказати, шта и. пр. у његовим „Селачким мотивима“ „не ваља“. За сад само, без оне ишце „науке“, смемо толико помолити зуба, да посветујемо српском свету, да не чита Кошутиневе „Селачке мотиве“.

Г.

Љубице. Песме *Н. Ђорџа*. Ниш, прва нишка штампарија Ж. Радовановића, 1892. 8-а. стр. II. + 110. — Врло је чудна генеза збирке ових Ђорџевих песама, које он „Љубицама“ крсти „за то, што им је свима предмет љубав и то весела и ведра љубав, без прекора, без узалудних уздицаја, без неаслушаних дозива и томе сличнога.“ Побојао се ипак Ђорџ, да ће му те — сад им опет тена: веселинке доби „сувише доцне на ред“, ако би причекао, да, као што је првобитно смерао, први пут изађе пред читаоце са збирком балада и романаца, коју је „врсту песама највише обрађивао.“ Дакле *periculum in mora*, ма и не у онакој мери, како назире сваки полетарац, који своје првенце пашће уредништву кога листа са изричном жељом, да песма изађе у „првом броју, што дође“. Та Ђорџ је већ давно прекужио ту грозничаву журбу. Е па од куд онда те „бојазни“? Ту се мора „добро стати и промозгати“, док човек, ма само и путем најсасије конјектуре, и приближно погоди шта је. Ја сам бар читао и читао те „Љубице“, не бих ли Ђорџевој „бојазни“ ушао у траг, покушао сам разлагати и овако и овако, али ми се после све умовање показало као неоправдано. Најбоље ми се још свидело ово. Ђорџ вели у песми под натписом „Пољупци“ (стр. 59.) сам за себе — оно до душе кад се човек сам хвали, не мирише бан као права *eau de Cologne*, али што му драго! — ево овако:

— Где само како знадем

Љубити дивно ја

па мало после опет:

— Где како грлим славно.

Бранко у свом „Укору“ прича, како његово лице и љуби и грли славно и свако младо срце те још како верује, да је тешко, што

— Већ недеља дана прође,

Од како ми ти не дође —

панем Ђорџу пак могао би се наћи и какав скептичар па да довикне: не знам бан! Ту онда мислим, да се Ђорџ поплашио за ту моћ „славнога грљења и љубљења“ да ће изгубити ма и најмање од своје „веродостојности“, ако би „веселинке“ причекале на баладе и романце. Но најпосле није ваљда много стадо до побуда, које Ђорџа наведоме, да нада збирку песама, главно је свакако, да ли је српска лена књижевност овом збирком добила приповак, којем би се имала разлога радовати. А то је оно, што ја мислим да није. Ђорџеве су песме до душе чисте и риздаве, али им гнадавост као да хоће да се изметне у каћипердук а тај је огањан и досадан. Па онда има још једна невоља. Ђорџ нема свежа хумора и духовите досетљивости те је е тога у стварима, као што је „романица“: „Фазли бего и поносита Фата или прича о томе, како је Селма провадарица од заната задобила свилен кавад и два фистана“ врло несретан, да га управо човек мора жалити. То сам јасно видео на том, што ми се од „Љубица“ Ђорџевих ле допаде оне, у којима нема оног „слободнијег и веселијег згука“, којим се он у предговору хвали. А те управо не би ни требало да су у друштву са „веселинкама“. Примера ради Гетова *Mignon* („Nur wer die Sehnsucht kennt —“) наша се ту као Пилат у „Вјерују“. Поново признајем, да су Ђорџеве „Љубице“ сретне песмице те да су кадре дати „младости, што јој душа жели, за чим срце жуди, а старости, да се сети, да и она беше така и да призна, да то ипак беше лепо, беше добро и жеље достојно,“ али је у њима о једно око суваше тога, једно је те једно па та монотонија одузима вредност и оном, што би иначе било прекрасно. Жао ми је, што то морам рећи, али нисам мислио, да је Ђорџ тако — разговоран песник.

Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *Редовна главна скупштина „Матице Хрватске“* држаше се 19. јуна 1892. у Загребу под управом председника *Тадџ Сивингласа*. Ове год. напружила се 50-та год. како се замјетнуше прве клице данашње „М. Х.“ те је тому у спомен председник у својем говору детимично прегледао повесницу „М. Х.“ за ових 50 год. Јуд. Гај 1836. г. већ покренуо је мисао о „ученом друштву“, коју је хрв. сабор прихватио, али не би нигда потврђена. Заметак „М. Х.“ (а и народнога позоришта, господарскога друштва, нар. музеја) треба тражити у „Читаоници“, коју основа 1838. г. гроф. Јанко Драшковић. „Матица илирска“ (тако се зваше онда М. Х.) стојаше од 1842—50. под окриљем Читаонице и главна јој намера беше издавати дубровачке песнике (Прво издање „Осман“ 1844.). Кад год. 1850. нађе Читаоница, и „Матица“ поста самостално књиж. друштво по правилима, која беше потврдила глада још 1847. г. Уз дубровачке песнице издаваху се корисне књиге сваке врсте и часопис „Невен“. Од 1858. г. велика се брига поклања особито новчаним приликама. Када 1867. г. преузе Југославенска Академија обрађивање наука у своје руке, пречисти се мало и задатак Матице, која се поче бринути поглавито за *младу књижевност и популаризовање науке*. 1874. г. препородила се М. Х. добивши нова правила. Од то доба се њен рад грана све јаче и обилатије до данас, што се може видети из ових бројева: За последњих 15 год. издала је М. Х. 120 разноврсних списа у 700.000 књига, а за то се

потрошило преко 280.000 фор. Главница М. Х. 1877. год. износила је 32.640 фор. а данас износи преко 140.000 ф. То је све заслуга Матичина одбора и њених повереника а пре свега њена заслужнога тајника (од 1877. год.) *Ивана Костреничића*. По његову извештају, изнесени пред ову скупштину, пустила је М. Х. у свет г. 1891. девет књига, за које је потрошила 22.583 ф. 56 н. Осам од ових су дар члановима и штампаче су у 64.800 отисака. Девет књига за 1892. год. већ су под теском (у штампи); међу њима ће бити и „Споменкњига“, у којој ће бити повест „Матичина“. Год. 1891. имаше М. Х. 8100 чланова (1267 утемљивача, 6833 приносника по 3 ф. г.), више 313 него 1890. Приход 1891. г. беше 29.775 ф. 63 н. Целокупно имаће на крају 1891. г. беше: кућа, која вреди 90.000 ф., које у новцу које државним хартијама 50.628 ф. 45 н. (унутри су закладе: Драшковића, Котура и Вебер-Ткалчевића); сем тога на стоваришту има књига, које вреде око 14.000 ф. Књиге М. Х. растурују преко 200 повереника. После опширнога и потанкога извештаја изрекла је скупштина вредному тајнику признање. — На предлог одбора матичина одлучила је скупштина: 1.) да се тело *грофа Јанка Драшковића*, оснивача Матичина, пренесе што пре из Штајерске у Загреб; 2.) да у славу педесете годишњице положи Матица 10.000 ф. у основ *фонда за помагање хрватских заслужних књижевника и уметника* и њихових удовица и синова; 3.) да се уз „Пријеведе грчких и лат. класика“ (почео 1881.) установи збирка „*Пријеведа новојезикских класика*“. — Скоро ће ући под тесак прва свеска „*Hrvatskih (?) narodnih pjesama*“. Миховио Павлиновић је први замислио мисао, да се издају *хрватске* нар. песме. Матица је досад придобила до 100 збирака за ово знаменито предузеће. — За председника је поново изабран на три године Таде Смицићас. — Кога се тиче, нека овај извештај добро проучи! Може га наћи као прилог 26. бр. *Viensa*.

+ Недавно је изишла у Паризу књига „*La Bulgarie dans le passé et le présent, étude historique, ethnographique, statistique et militaire*“, а из пера некога нижињерекога капетана Léon-a Lamouche-a. Сем увода, у ком је нека речена о правошну бугарском, као и о неким „бугарским“ називима места, дело је подељено на шест одељака: *Géographie physique, Histoire, Ethnographie, Etat politique et administration, La Bulgarie au point de vue économique* и најзад *La Bulgarie militaire* (овде се говори и о српско-бугарском рату, стр. 388—422). У додатку је писац посветио неких 26 страна (од 489 до 514) Македонији, као земљи чисто бугарској; проговорио је ту неку и о питању народности, као и о школама бугарским у Македонији. Интересни су ти подаци; из њих се види, да је у Македонији било 1885/6 године 273 мушке школе са 395 наставника, и 30 женских са 52 на-

ставнице, а 1888/9 376 мушких школа са 510 наставника и 51 женска са 97 наставница. Радовали бисмо се, да о овом делу проговори мало више наша штампа, јер би више можда користило по ове свађе повинареке, које све више маха заузимају. — Ова је књига изишла у издању војничке књижаре L. Baudvin, која је прошле године издала опет „*Étude sur la guerre bulgare-serbe*“ од грофа de Cholet, а о којој ни војни наши листови, ако се не варамо, не казаше своју.

+ У 25 броју *Ausland-a* штампа Ч. Ст. Јовановић из Дрезде „*Eine geographisch-wirtschaftliche Studie über Serbien*.“

— Петерманове географске „*Mitteilungen*“ у 38 Bd. 1892. VI. свеска (стр. 93 у *Litteraturbericht-a*) доноси реферате о књигама, које се и нас тичу: *Pecz, Mostar und sein Kulturkreis* 8°, 247 стр. Лајпциг, Brockhaus 1891.; *Baldacci, A. Cenni ed Appunti intorno alla Flora del Montenegro* (Genova 1891. 4 чланка) [Упутства и напомене у флори црногорској], R. Millet, *Souvenirs des Balkans* (Paris, 1891.) [приказивач у главном куди ову књигу]. Има и повољан реферат о Јуречковој књизи „*Das Fürstentum Bulgarien*“, и о Шединој „*Generalkarte der Balkanhalbinsel*“, (13 листова у 1:864,000, Беч Artaria и др. 1891. са лепим великим планом Цариграда).

— „*Коло младих Срба*“ у Будимпешти послало нам је извештај о свом раду школеке године 1891-2. Из тога извештаја видимо, да се још ланске школеке године друштву навршило десет година те је ове године о св. Сави прослављена десетгодишњица у свечаној седници, на којој је председник друштвени др. Милан Поповић у подужој беседи изнео сву прошлост „*Коло младих Срба*“. У истој је седници и дрид. Бранислав Станојевић говорио у спомен пок. Лази К. Лазаревићу. Рад друштвени кретао се поглавито на књижевном пољу. Од изворних радова, који се читали на седницама друштвеним, спомињемо предавање Бранислава Станојевића о *Ђеле-Кули*, даје предавање дрида Лазара Грујића о српском карактеру и нашим приликама и најпосле два предавања студ. phil. Александра Писаревића, једно о Н. В. Гогољу као хумористи и његову значају у историји руске књижевности, и друго о психолошком правцу у лепој књижевности галичких Руса. Што се тиче преведених радова, највише је радио Александар Писаревић. Превео је више белетристичних радова с руског, словачког и немачког а превео је осим тога с оригинала „*Електру*“ великога грчког трагичара Софокла у њамбима и тај је превод уступно нама, да га саопштимо у „*Стражилову*“. Уз Писаревића су на преводима радили још: студ. phil. Јован Живојновић и студ. med. Лазар Ненадовић. Обојица су преводили с мађарског, први песме а други приповетке.

САДРЖАЈ: Песништво: Пред зору. Нови свијет у старом Розопеку. Вјерина љубав. — Поука: Славни људи у историји и биографији. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. II. — Ковчежић: Књижевни прикази. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Новом Саду. За Србију прима претплату књижара В. Валожича у Београду.